

# אגיש מקע ווארט

גליון תתכ"א פרשת כי תצא י"ג אלול תשפ"ה

## אגדה ובקיאות

### כי תצא למלחמה על איביך ונתנו ה' אלקיך בידך ושבת שביו" (כא, י)

המגיד הירושלמי הנודע הגה"צ רבי שלום שבדרון זי"ע הסביר את הכתוב הנ"ל על פי הסברו הנפלא של המגיד מקלם זי"ע לדברי הגמרא המופלאים (מגילה ג ע"א): "האי מאן דבעית ולא ידע מאי קא בעית יקרא קריאת שמע" - המפחד ואינו ידוע מה מפחד, יקרא קריאת שמע. "ואי קאי במקום הטינופת לנשוף מדוכתיה ארבע גרמידי" - אם נמצא במקום הטינופת שאסור שם לקרוא קריאת שמע, ירחיק ממקומו ארבע אמות, ויקרא שם. אבל אם אינו יכול להרחיק ממקומו "לימר לנפשיה עיזא דבי טבחי שמיני מינאי" - יאמר לעצמו: העיזים של הטבח שמינים יותר ממני.

ובפשטות, זה "לחש", כפי שיש עוד לחשים בדברי חז"ל הקדושים, לחש שבעקבותיו ייסוג הפחד.

אבל המגיד מקלם זי"ע הסביר דיש כאן רמז גדול בדברי חז"ל, כדלהלן:

"האי מאן דבעית ולא ידע מאי קא בעית": קורה לפעמים, שהאדם מתחיל לחרוד ולחשוש: "מה יהיה עמי ביום הדין" באותו יום שעליו נאמר "ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", ליבו נוקפו, ואינו יודע מדוע פוחד. חושב לעצמו, הרי אני מניח תפילין, מתפלל שלוש תפילות ביום וכו', ולא ברור לי מדוע מלוה אותי איזה שהוא פחד, אי! אי! מסתמא הוא עשה מעשה רע, לכן ליבו נקפו, כמו שכתוב "ונטמאתם בם" אל תיקרי ונטמאתם אלא ונטמאתם - הלב נהיה סתום לא רואים טוב ולא חשים טוב והתחושות מאובקות. וקול דודי דופק לו בלב, מעורר אותו לחרוד מפני יום הדין שיהיה. מה עליו לעשות?

"יקרא קריאת שמע": שיקבל עליו עול מלכות שמים - יקרא את מה שכתוב "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" וימשיך עוד ועוד: ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך וכו' ושונתם לבניך, ודברת בם וכו' ואז בודאי כבר ישכיל מה עליו לעשות ומה עליו לתקן.

אך ממשכה הגמרא ואומרת: "אבל אי קאי במקום הטינופת": אם הוא שרוי בכזה מצב שהלב סתום כל כך, הלב אטום והראש מונח בדברים מגושמים עד שאינו יכול אפילו לקבל עליו עול מלכות שמים כפי הצורך, ואינו יכול להפיג מעצמו את הפחד המשונה שמלווה אותו. מה העצה?

"לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי": מה הכוונה? "לנשוף מדוכתיה" - תקפוץ ממקומך וממצבך "ארבע גרמידי" - ארבע אמות. תביט על עתידך ותיזכר מה יישאר מהאדם, ארבע אמות

- מקומו של קבר לפי ההלכה, לא יותר, זו השארית בעולם הזה. תיזכר נא! תיזכר נא! תיזכר נא! ארבע גרמידי. אולי בעקבות כך, המוח יתבהר ותוכל לקבל עליך עול מלכות שמים. ולקרב את עצמך יותר ללימוד תורה שמירת מצוות שבת הקדושה.

"ואי לא": אם אינו יכול לינשוף מדוכתיה ארבע אמות, הוא כבול כל כך חזק למקום הטינופת - אפוף בעולם הזה מכל עבריו. "לאמר לנפשיה": יאמר ויחזור לנפשו את הלחש הזה:

"עיזי דבי טבחי שמיני מינאי": העיזים של הטבח שמינים יותר ממני. מה הרמז כאן? מה הכוונה? אלא ממשיך המגיד מקלם ומסביר:

אם היינו מבינים את שפת העיזים - עז לרעהו. היינו שומעים כיצד עז מפוטמת אחת אומרת לחברתה, תיראי כיצד בעל הבית מסור למעננו! הוא נותן לנו לאכול בבוקר עם שחר, אח"כ שוב בעשר, ושוב בצהריים, ואפילו שוב לפנות ערב, וגם ארוחה חמישית בחצות - חמש פעמים ביום... העיזים מרוצות, שמחות ומאושרות, בטוחות שבעל הבית, החבר הטוב ביותר שלהן.

אך אינם יודעות... ומה אינם יודעות? שככל שהן משמינות יותר, קרב היום בו הן תהינה על שולחן השחיטה...

כך גם האדם, אם הנך במקום הטינופת ואינו יכול להתעורר מארבעה גרמידי, תחשוב לעצמך וכי היצר הרע הוא החבר הטוב שלי? וי וי! הוא הרי השטן שהוא מלאך המות - הוא מכניס אותך להנאות ולתענוגים מגונים - הוא השונא שלך, מפטם אותך בכדי שיוכל להוביל אותך לשחיטה...

זה מה שאומרת לנו התורה - סיים רבי שלום בהתלהבות ואמר: "כי תצא למלחמה על אויביך" - הלא היא מלחמת היצר. מבטיחה לנו התורה: "ונתנו ה' אלוהיך בידך"! אך באיזה אופן? "ושבת שביו" - תשבה מהיצר הרע את אותו דרך רע שהוא מנסה לשבות אותך - מכניס אותך בדמיונות באשליות כאילו יש לך כל טוב - כמו שהעיזים חושבות על עצמן, אך בעצם אין זה אלא דרך השחיטה! להביא אותך לכליון ולדאבון נפש - ורק כך תצליח "ונתנו ה' אלוהיך בידך"...

(פנינים)

### "וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה" (כא, יא)

לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, שאם אין הקב"ה מתירה, ישאנה באיסור (רש"י)

הגה"ק בעל "חנוכה התורה" זי"ע הסביר כך: "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע" - התיבות "לא" ו"אלא" נראות כאן מיותרות,

## **"כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אותו ולא ישמע אליהם" (כא, יח)**

בן סורר ומורה נהרג על שם סופו, הגיע תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסס את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב (רש"י)

ומקשים, הרי רש"י בעצמו מפרש את הכתוב לגבי ישמעאל (וירא כא, יז) "באשר הוא שם" לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נידון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, ולמה כאן הדבר שונה, שניידן על שם סופו?

אלא תירץ הרה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע תירוצו נפלא, והוא יסוד גדול בחינוך!

ש"על שם סופו" הכוונה, סוף שם התואר שלו: בן סורר 'ומורה' וניידן על ה"מורה", שלא די כי סורר הנהו, אלא גם "מורה" לאחרים ללכת בדרכיו, וגדול המחטיאו יותר מן ההורג...

ולכן עונשו כל כך חמור, כי כל זמן שהוא עצמו רקוב, אפשר עוד לחכות, אבל כשהוא מתחיל להיות "מורה" אחרים, אין זמן לחכות ועונשו צריך להגיע מיד!... (הקוצק'ר)

## **"ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת עוד ומתנו... קרב אתה ושמע" (כב, כג)**

בשנות אברכותו הצעירות כשהתגורר הגאון רבי אלעזר מנחם שך זצ"ל בליטא, כיהן כראש ישיבת קרלין סטולין בעיר לונינץ. באותה תקופה דעתו לא היתה נוחה מנסיעת בני הישיבה לימי החגים והמועדים במחיצת האדמו"ר זצ"ל, שכן חרה לו על אורח

ודי היה לומר בקיצור: "דברה תורה כנגד יצר הרע?"

אלא שבין המעלות הטובות שמונים באשה נאמר: "שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא" (יבמות סג). והנה, על "אשת יפת תואר" נאמר, שסופה שיצא ממנה "בן סורר ומורה" וממילא אין לומר עליה את השבח "שהן מגדלות את בנינו" ולא נותר בה אלא השבח של "ומצילות אותנו מן החטא" בלבד.

וכן אפוא משמעם של הדברים: "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע" - "אשת יפת תואר" מועילה רק כנגד יצר הרע, היא מצילה מן החטא, ואילו לכך, "שהן מגדלות את בנינו" - שיהיו יוצאים ממנה ביום טובים - לכך אין לצפות!...

הגה"ק בעל ה"ברוך טעם" זי"ע אמר: שבדברי רש"י הללו - "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע", ישנו רמז יקר למצות ציצית כהלכתה וסגולתה הטמונה בתוכה!

משום שכידוע מצות ציצית היא סגולה להתגבר על יצר הרע (מנחות מג ע"ב, מד ע"א), אבל זה רק כאשר אין חסר בה שום חוט, אבל אם חסר בה אפילו חוט אחד, הגם שהיא כשרה, מכל מקום אין לה את הסגולה הזאת.

והנה בארבע כנפי הציצית ישנם ל"ב חוטים.

וזהו א"כ הרמז: "לא" - כאשר נשאר לאדם בארבע כנפי ציציותיו ל"א חוטים, "דברה תורה" - שהיא עדיין כשרה אך כבר אין בה את הסגולה להתגבר על היצר הרע, ורק אם היא כמספר "אל"א" (ל"ב) שיש בה ל"ב חוטים היא סגולה להועיל כנגד יצר הרע...

ועפ"ז הוא גם מפרש את הנאמר (משלי ו, ב) "נואף אשה חסר לב" - מפני שחסר לו מהל"ב חוטים שבציצית ואין לו כבר את הסגולה להינצל מהיצה"ר - הוא הגיע למצב של "נואף אשה".

(הברוך טעם)

## **בעומק הפרשה** ריתחא דאורייתא

### **"לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה וגו', ולא ימחה שמו מישראל" (כה, ה-ו)**

מובא בגמרא במסכת יבמות (כז ע"ב) "אמר רב, כל אשה שאין אני קורא בה בשעת נפילה 'יבמה יבא עליה', הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה". והסבר הדברים הוא כך: אם בשעה שמת הבעל, היבם לא יכול ליבם את אשת אחיו, שוב לא יוכל ליבמה עוד, ואפילו אם האיסור המונע את היבום יתבטל, כי היא נחשבת כאשת אח שיש לו בנים ואסורה לאחיו. לדוגמא: אם היה למת בן, וזמן מה לאחר מכן נפטר אף הוא - הרי בשעת הפטירה לא היתה היבמה בכלל "יבמה יבא עליה", ולפיכך לא חלה עליו המצוה ליבם, ואשת המת אסורה עליו ככל אשת אח.

ושואל על כך ה"חכם צבי" אם כדברי רב, לעולם לא ניתן לקיים את מצות יבום, כי הלא לקרובי המת יש דין של אונן, דהינו שמרגע המות ועד לקבורה, הם פטורים מכל מצוות

עשה, וזה כולל את מצות יבום. ומאחר שבשעת מיתה היה פטור ממצות יבום, נשארה אשת המת אסורה עליו ככל אשת אח, שכן במצוות לא תעשה אונן חייב? ואמנם לאחר הקבורה כבר אין לאח פטור של אונן, אבל מאחר שבשעת נפילה היא לא היתה בכלל 'יבמה יבא עליה', היא נחשבת כאשת אח שיש לו בנים ואסורה.

ועונה על כך ה"אמרי אמת" ב"מכתבי תורה", כי הסיבה שאונן פטור מכל המצוות בשעה שמתו מוטל לפניו, היא מפני שיש בכך השתתפות עם המת בצערו, על כך שאינו יכול לקיים מצוות, כאשר גם לקבלת שכרו עדיין לא הגיע. וזאת גם הסיבה שאונן אינו פטור ממצוות לא תעשה, כי בכך אין השתתפות עם המת בצערו, שכן גם הוא לא עובר עליהן. אבל שונה היא מצות יבום מכל המצוות, שאף על פי שהיא ממצוות עשה, אבל ממנה היבם האונן אינו פטור באותה שעה, כי אדרבה, אין למת נחת רוח גדולה יותר ממצות יבום שמטרתה היא שלא ימחה שמו.

(ומתוך האור)

## שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

**שאלה:** מעשה שתחילת זמן קידוש לבנה היה במוצ"ש בצמצום והלבנה היתה קטנה מאד, ושמעתי מת"ח שיותר הידור לקדש אח"כ כשאפשר להנות ממש מאורה. האם זה נכון?  
**תשובה:** אם אפשר לברך אין להניח.

**שאלה:** נוהגים לומר ג"פ שלום עליכם אחר קידוש לבנה, האם יש ענין שיאמרו לגדול דוקא או סגי לקטן?  
**תשובה:** אין נ"מ.

**שאלה:** המשנ"ב מביא בשם הגר"א לברך קידוש לבנה קודם יו"כ כדי להרבות זכויות, וקשה דודאי אם ילמד בזה הזמן יהיו לו זכויות יותר שתלמוד תורה כנגד כולם?  
**תשובה:** מצוה בזמנה דוחה ת"ת.

(שאלת רב)

פירושו עוד קירבת אלוקים.

מעניין לציין שמאז אותה כנסיה גדולה היה ה"אמרי אמת" צ"ל מגור רגיל לחזור על דברי החפץ חיים באותה כינוס, כפי שמעיד בנו ה"פני מנחם" צ"ל מגור: "אבי היה רגיל לומר בשם החפץ חיים צ"ל כיצד לב היהודי אינו מזדעזע מהעונש של "ושב מאחריך".

(לתתן עליון)

## בין שבילי המוסר

**"כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו"** (כב, ח)

"תנא דבי רבי ישמעאל: 'כי יפול הנופל ממנו' - ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית, שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל, אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב" (שבת לב ע"א)

"אמר רבי חנינא: אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר (תהלים לז): 'מה' מצעדי גבר כונו' (חולין ז ע"ב)

ישבו נבחר תלמידיו של אחד הצדיקים המפורסמים ונשאו ונתנו בענייני אמונה.

בהתבוננות דקה מן הדקה על מציאות ה' יתברך בכל פרט שבבריאה, דיברו על ההשגחה הפרטית.

אמר תלמיד אחד: "עלה אשר נושר מן העץ עם משב הרוח בוודאי השגחה פרטית היא זו. וכל הטלטלות שעובר עד שנחת על הארץ וגם מקום חנייתו על הארץ - כל אלו בהשגחה פרטית הם".

הוסיף תלמיד אחר: "מקל הליכה אשר תוחבים אותו באדמה, בוודאי מזיז את גרגרי החול המצויים שם באותו מקום. ואחר כשמרימים את המקל, שוב חוזרים הם למקום הבור הקטן שנוצר. כל גרגר וגרגר, כך אמר, יש לו השגחה פרטית היכן ישכון בכל רגע. בתחילה כשהמקל דוחקו החוצה, ובהמשך כשהגומה מתרוקנת והוא נושר שוב פנימה".

זמני הנסיעות שערכו כשני ימים, מה שגרם בכל נסיעה ביטול תורה גדול, אך הבחורים כמנהגם נסעו מידי שנה בשנה. פעם כששבו הבחורים משהות של חג השבועות בקרלין בקשם הגרא"מ צ"ל שישמיעו באזניו מדברי התורה ששמעו.

ענו הבחורים שהרבי דיבר על דברי חז"ל (שבת פח:) "אמר ריב"ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתם של ישראל שנאמר "נפשי יצאה בדברו" לכן אמרו ישראל למשה רבינו לאחר שתי הדברות הראשונות (כב, כג) "ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ד' אלוקינו עוד ומתנו קרב אתה ושמע" תמה הרבי: וכי מה אכפת להם לישראל שיסתלקו מן העולם ותצא נשמתם בקדושה ובטהרה מתוך דביקות עצומה בבורא יתברך הלא הגיעו למדרגה הכי עליונה שיש, מדרגה של "נפשי יצאה בדברו"?

ענה הרבי בשם ה"דברי חיים" צ"ל מצאנז: אמת, זו מדרגה גדולה עד מאוד, אבל כאב להם להפסיד את שמונה הדברות האחרונות. וכלשונו: "ס' איזא שאד די אנדערע אכט דברות", על זה הם באו לפני משה כשנפשם בשאלתם: קרב אתה ושמע... ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ד' א' אליך ושמענו ועשינו". כששמע זאת הגרא"מ צ"ל התרגש, קפץ ממקומו ואמר להם: לא רק יומיים כדאי ללכת כדי לשמוע דבר תורה כזה, אלא אפילו שבועיים ימים".

(מנגד גבעות עולם - לתתן עליון)

## "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (כב, טו)

הגאון רבי אברהם קלמנוביץ צ"ל ראש ומייסד ישיבת מיר בארה"ב היה מספר שהשתתף בכנסיה הגדולה של אגודת ישראל שהתקיימה בעיר וינה שבאוסטריה. באסיפה השתתפו נציגים מכל החוגים תלמידי חכמים ראשי ישיבות צדיקים אדמו"רים ובראשם היה הגאון החפץ חיים צ"ל.

באולם שהתקיימה האסיפה היתה עזרת נשים שהיתה גבוהה מהאולם אך לא היתה מכוסה בוילון שסתיר לגמרי, היו שטענו שצריך להוסיף גם כיסוי כדי שהמחיצה תהיה מכוסה לגמרי ואילו אחרים טענו שהיות והעזרת נשים גבוהה וממילא אף אחד לא יתאמץ להסתכל למעלה, לכן אין צורך להתאמץ.

הוחלט שהיות וזכו ששוכן בקרבם החפץ חיים ישאלו אותו. כששמע את השאלה ענה ואמר להם: העונש הכי גדול שיכול להיות לעם ישראל הוא שהקב"ה יעזוב אותנו, שהרי אם הקב"ה נמצא איתנו אין לנו ממה לפחד כמ"ש "לא אירע רע כי אתה עמדי", "הסתרת פניך הייתי נבהל" וא"כ הרי כתוב בפסוק מפורש שהקב"ה עוזב את כלל ישראל כאשר לא מקיימים כראוי "לא יראה בך ערות דבר" שאז "ושב מאחריך" אם כן כל הידור שאפשר לעשות ב"לא יראה בך ערות דבר" הכל כדאי.

סיפור זה סיפר רבי אברהם כעד ראיה ושמיעה והיה חוזר עליו פעמים רבות. בנו הג"ר שרגא משה קלמנוביץ צ"ל ראש ישיבת מיר היה מוסיף ואומר שהחפץ חיים חידש בדבריו חידוש גדול, שהרי בפשטות יכול אדם לחשוב שהקב"ה או נמצא אתנו או שלא נמצא אתנו, אולם הח"ח חידש שיש בזה מדריגות, אדם עושה עוד קצת הידור ב"לא יראה" יש לו עוד קצת השראת השכינה, עוד דרגה בקירבת ה' ואם חלילה מפחית הידור הרי זה קצת ושוב מאחריך, כמו שאמרו חז"ל (ויק"ר כד, ו) "כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה", עוד גדר קדושה



המשיכו ודייקו במראות העולם הזה עד כמה שהם בהשגחה פרטית. תוך כדי ניגוש אחד ממצויני החברא קדישא וטפח לזה היושב לידו על כתפו. נבהל הלה, ושאלו: "מה זה?" השיב: "השגחה פרטית!" דממה השתררה. חדות התשובה היתה מפתיעה. עכשיו נראתה האמונה בהשגחה פרטית מציאותית פי כמה. באותו רגע, בהשגחה פרטית ממש, יצא הצדיק מחדרו. ראה את התלמידים הגדולים. שאלם במה הם עוסקים עתה. סיפרו לו כל אותו עניין. וכל הברירות הנפלאים שהיו להם בהשגחת ה' ובמציאותו בכל פרט ופרט. וגם הוסיפו וסיפרו על טפיחת השכם, אשר אמר עליה האומר כי בהשגחה פרטית היא. התבונן הרבי באותו חסיד, במבט חודר וביארו: זה שקיבל את הטפיחה - אבל קיבלה בהשגחה פרטית! רצון ה' מובהק היה בכך. אבל אותו חסיד שהמכה עברה דרכו - צריך לפשפש במעשיו. כי **מגלגלין זכות על ידי זכאי, וחובה על ידי חייב!**

יסוד זה שהקב"ה משתמש בבחירתו הרעה או הטובה של אדם, כדי להוציא לפועל גזר דין על הזולת, שנוי בפרשתינו במצוה המוסרית, החשובה והיקרה, מצות עשיית מעקה: "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו" (כב, ח) ודרשו חז"ל (שבת לב ע"א) "תנא דבי רבי ישעמאל: 'כי יפול הנופל ממנו' - ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית, שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל, אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב".

"ראוי זה שיפול" - כלומר, על הנופל נגזרה הגזרה שיפול, ולכן קראו הכתוב "הנופל" (בה"א הידיעה) כיון שכך נגזר עליו מראש מלמעלה. אבל עם זאת אין זה פוטר את האדם מהאחריות על שגרום לנפילה, כי על אף שכבר נגזר מן השמים על הנופל שיפול וימות, מ"מ האדם שגרם לכך הוא האחראי לנפילתו, "מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב" הקב"ה משתמש בחייב כדי להוציא באמצעותו ולגלגל על ידו את גזר הדין על הנופל אשר התחייב מן השמים בעונש מיתה. "לא תשים דמים בביתך" - על האדם מוטלת החובה להשתדל לא להיות חייב, שבגינו לא יצא שום גרמא של פשיעה, אשר הקב"ה יכול להשתמש בה כדי להוציא לפועל על ידי גזר דין על החייב.

באזהרה זו על מצות מעקה למדנו את שני הקטבים: א. בעל הבית חייב על בחירתו הרעה, על שלא מנע את אפשרות הנפילה. ב. זה שנפל - מת, כי ראוי היה ליפול, לפי שכך נגזר עליו מלמעלה. ואין זו כלל סתירה לחיובו של בעל הבית על בחירתו הרעה, וכפי האמור שהקב"ה משתמש בבחירתו הרעה להוציא את גזר דינו של הזולת.

באחד ממחנות המוות באירופה, בתקופת השואה, הוטל על המפקד הנאצי המקומי לערוך סלקציה בין הילדים החלשים שישלחו למחרת למשרפות הגזים ובין אלה שכשירים לעבודה. בלילה, כאשר כל ילדי ישראל הטהורים נמו את שנתם, הגיע הנאצי יחד עם רופא שבדק את הילדים וערך את הסלקציה. כדי שיהא באפשרותו לזכור למחר את הדיאגנוזה של הרופא, הגה האשמדאי הארור הזה רעיון שטני במיוחד.

הוא הבחין שכל הילדים, ללא יוצא מן הכלל, כדרכם של בניו של מקום, היו חבושי כיפה גם בשנתם. הוא עבר על פני הילדים עם הרופא וכל מי שנקבע שאינו כשיר לעבודה, ודינו להשמדה, הסיר את כיפתו ממנו והתירו גלוי-ראש. למחרת בבוקר, בעת המסדר, לא תהיה כל בעיה להבחין מי לחיים ומי...

כך חשב המפקד הגרמני. אולם, ילדי ישראל קדושים הם, וראויים להיות עם סגולה לבוראם, מפני שגם בימים שכאלה, כאשר הצרות גברו למעלה ראש ומחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, לא יוותרו על הכיפה שלראשם, וכך מספר בעל מעשה:

"אני הייתי בתוך קבוצת ילדים ההיא, באותו לילה מבעית, התעוררתי משנתי, הבחנתי שראשי אינו מכוסה בכיפה. כיוון שמיום עומדי על דעתי הקפדתי לא לעלות על יצועי בראש מגולה, ניסיתי לחפש את הכיפה מימין ומשמאל, וכשלא מצאתיה ונצרכתי לברך 'אשר יצר' החלטתי להסירה מעל ראשו של חברי שישן לצדי, והיה מכוסה בשמיכתו. לאחר הברכה נרדמתי שוב עם הכיפה לראשי..."

"כל אחד כבר מבין מה קרה מאוחר יותר. אני, שכיפתי נלקחה ממני בלילה, הייתי מיועד להשמדה, ניצלתי, שהרי בבוקר הייתי חבוש בכיפה, ואילו חברי נלקח לתאי הגזים, ומת על קידוש השם. יקום השם דמו. במשך כל ימי, אני מהלך בתחושה שנטלתי את נפשו של חברי, ובמו ידי גרמתי לו שימות (בפתח ספר

בטובך יביעו ח"ב)

כאן רואים אנו את מעורבותה של יד ההשגחה בתוך מערכת שיקולי הבחירה של האדם ומי הוא הקובע מי יחיה ומי ימות, מי בקיצור ומי לא בקיצו - בורא עולם שבידו נשמת כל חי.

### ההשתדלות במבחן ההשגחה

הנה פלוני הוא עשיר והכל יודעים כי עושרו בא לו מחמת חריצותו. כשהוא שומע על הזדמנות עסקית הוא כבר נמצא במקום וכבר פועל ועושה, וגם מתעשר אחר, עני, הוא בטלן ואולי גם עצל. כשהוא שומע על הזדמנות לעשות רווחים הוא מבזבז זמן ומשתהה ובינתיים חולפת ההזדמנות.

החפץ חיים דוחה את ראיית החריצות והעצלות כסיבה לעושר ולעוני. ההסבר האמיתי הוא כי על פלוני נגזר להיות עשיר, ועל כן העניק לו ה' לא רק הזדמנויות להתעשר אלא גם זריזות וקלות תנועה, כדי שיהיה עשיר. האחר שנגזר עליו להיות עני, ה' יצק עופרת בעצמותיו, ועד שהוא זו - כל ההזדמנויות בנות המזל חולפות ונעלמות.

הסיבה והתוצאה מתחלפות במקומותיהם. לא העצלות והבטלות הן הסיבות לעוניו של זה, אלא ההחלטה של יושב מרומים שעליו להיות עני - היא הסיבה לתכונות נפשו.

דוגמא נוספת: פלוני מת מפני שהאמבולנס איחר להגיע, אלא שה' סיבב את איחור האמבולנס כדי שסיום חייו של זה יתרחש בדיוק ברגע המסוים שנקבע מלמעלה. כל עוד לא עשו הסובבים אותו מעשה ברשלנות ברור בניגוד לשיקול דעת סביר של אדם הגיוני, הרי שכל הכאה על חטא כזה לא רק שהיא מיותרת, אלא שיש בה מעין כפירה בהשגחה עליונה. שכביכול אנשים מתים מפני שלא הזעיקו רופא או שהעזרה התמהמהה לבוא. אבל אסור לשכוח כי כאשר הסבירות מחייבת, באמת מוטלת החובה להזעיק רופא וחובה על מגישי העזרה להזדרז ככל יכולתם, וכל הזנחה ורשלנות במקרה כזה הריה עבירה.

כשפורצת דליקה, ואני מנסה לכבות אותה, מצד אחד - אומר הרה"ג רבי י' סלמון שליט"א - אני מצווה לנקוט בכל האמצעים של דרכי הטבע לכבות את השריפה כאילו זה תלוי בי וזה ביד. ומן הצד האחר, כשאני בא לאחר מעשה לסכם את הנזק, אני מאמין באמונה שלימה כי לא נשרף אפילו כפית עץ אחד יותר ממה שנגזר, ואפילו שרוך אחד לא ניצל מן הדליקה כתוצאה מפעולות.

השניה הזאת, הנראית כסותרת את עצמה, קשה לעיכול למוחם הפשטני של הרבה אנשים, והסבר זה אכן מיישב את הטענה הנפוצה, שמקורה בטעות: אם אתה אומר שהכל נגזר מלמעלה אם כן אין יותר צורך באמבולנס? אין צורך להזעיק רופא? הרי זה בין כך ובין כך לא יעזור! שכן אנו כמאמינים צריכים לעשות את מלוא ההשתדלות מצדנו ובד בבד להאמין כי כל תוצאה היא תוצאה של גזירת ההשגחה ורצונה.

אין זה פשוט להיות יהודי. עלינו ל"החזיק ראש" לחיות ולחשוב בשני המישורים בעת ובעונה אחת ולא להתבלבל אף לרגע, ולהחליף, חלילה, את חישוביהם זה בזה. הארכת חיים אמיתית היא רק בפניה ובתפילה למי שבידו נפש כל חי ורוח כל בשר, כי בידו הכל ומאתו כל דבר.

לסיכומם של דברים, מן הראוי לציין את דבריו הנפלאים של בעל ספר "החינוך" במצות מעקה (מצוה תקלח) השופכים אור גדול לאלפנו בינה - הכיזב מתמזגים ההשתדלות והבחירה של האדם יחד עם הכוחות הגנוזים בטבע - מול גזירת ההשגחה. ואלו דברים המאלפים כלשונם:

"משרשי המצוה לפי עת היות השם ברוך הוא משגיח בפרטי בני אדם ויודע כל מעשיהם וכל אשר יקרה להם טוב או רע בגזירתו ובמצותו לפי זכותו או חיובו, וכענין שאמר זכרונם לברכה אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, אף על פי כן צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם,

**כי הקל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע**, וגזר שיהיה האש שורפת והמים מכבים הלהבה. וכמו כן יחייב הטבע שאם תפול אבן גדולה על ראש איש, תרוצץ את מוחו. או אם יפול האדם מראש הגג הגבוה לארץ - שימות. והוא ברוך הוא חנן גופות בני אדם ויפח באפיו נשמת חיים בעלת דעת לשמור הגוף מכל פגע, ונתן שניהם הנפש והגופה בתוך גלגל היסודות והמה ינהגום ויפעלו בהם פעולות. **כי כן חייבה חכמתו מצד שהוא בעל חומר ציווה לשמור מן המקרה, כי הטבע שהוא מסור בידו יעשה פעולתו עליו אם לא ישמר ממנו**". וכו'.

"ועל דרך הזה תראה רוב עניני הכתובים בכל מקום, **כי גם בהלחם ישראל מלחמת מצוה - על פי ה' היו עורכין מלחמתן ומזיינין עצמן ועושיין כל עניינם כאילו יסמכו בדרכי הטבע לגמרי**, וכן ראוי לעשות לפי העניין שזכרנו. ואשר לא יחלוק על האמת מרוע לב - יודה בזה!" והדברים מאירים.

(בנועם שיח)